

Nr 3.

Ankom till riksdagens kansli den 4 april 1935 kl. 2 e. m.

Andra kammarens andra tillfälliga utskotts utlåtande, nr 3, angående väckt motion angående åtgärder för anläggning av badinrättningar å landsbygden.

I en inom riksdagens andra kammare väckt, till dess andra tillfälliga utskott hänvisad motion, nr 80, har herr *Elmroth* hemställt, att riksdagen ville besluta i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om utredning och förslag i sådant avseende, som motionen kunde giva anledning till. *Motionen.*

Motionären har, under framhållande av att landsbygdens badförhållanden lämnade åtskilligt övrigt att önska, ifrågasatt statsmakternas direkta medverkan för beredande av ökade badmöjligheter. Motionären har i första hand tänkt på inrättandet av mindre badinrättningar, närmast i form av badstugor vid större gårdar och arbetsplatser, ävensom lämnat förslag till finansieringen av badinrättningarnas inrättande genom bidrag från det allmänna sidan och av deras drift ävensom till nödig kontroll genom hälsovårdsnämnd, läkare eller sjuksköterska o. s. v.

Framställningar i enahanda syfte hava redan tidigare varit föremål för riksdagens prövning. I detta sammanhang vill utskottet erinra om frågans behandling vid 1918 års riksdag. *Riksdagens framställning 1918.*

I motion I: 121 hemställde herr von Koch, »att riksdagen måtte besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t måtte taga under övervägande och för riksdagen framlägga förslag om vilka åtgärder, som från statens sida böra vidtagas för att i större befolkningscentra såväl som å landsbygden befrämja och kontrollera tillkomsten av badanstalter för allmänheten, samt hur i samband härmed en rationell simundervisning skall kunna ordnas».

I motion II: 249 hemställde herr Zander, »att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t anhåller om utredning av på vilket sätt, genom statsmakternas stöd eller eljes, kan för upphjälpande av den allmänna folkhygienens beredas befolkningen på landet tillfälle att varmbada, och att Kungl. Maj:t ville vidtaga de åtgärder, denna utredning kan föranleda».

Andra kammarens andra tillfälliga utskott biträdde i sitt utlåtande nr 8 vad första kammarens andra tillfälliga utskott i sitt utlåtande nr 5 anfört, varefter riksdagen med bifall till motionen hos Kungl. Maj:t i skrivelse nr 160 anhöll om utredning, huruvida och i vad mån åtgärder från

statens sida kunde vidtagas för att å landsbygden och särskilt i större befolkningssentra befrämja tillkomsten av badanstalter.

Över ifrågavarande båda motioner hade socialstyrelsen avgivit utlåtande. Styrelsen ansåg ordnandet av det kommunala badväsendet vara en kommuns och landstingens angelägenhet. Statens medverkan härutinnan borde huvudsakligen inriktas på upplysningsverksamhet och inskränkas till att vara ledande och kontrollerande. Denna principiella ståndpunkt intogs jämväl av utskottet och därmed även av riksdagen.

*Inhämtade
yttranden.*

Över den nu till behandling föreliggande motionen har utskottet i vederbörlig ordning inhämtat utlåtanden från medicinalstyrelsen, socialstyrelsen och pensionsstyrelsen, varjämte utskottet berett Svenska föreningen för folkbad, Svenska röda korset och Svenska gymnastikförbundet tillfälle att inkomma med yttranden i frågan. Den sålunda sammanbragta utredningen återfinnes såsom bilagor (A—F) till detta utlåtande. Utskottet skall här nedan i allra största korthet lämna ett sammandrag av innehållet i de avgivna yttrandena.

*Medicinal-
styrelsen.*

Medicinalstyrelsen instämmer i motionens syfte och har därjämte framhållit vikten av att åtgärder för ordnandet av bättre badförhållanden på landsbygden borde avse jämväl beredande av ökade möjligheter till bad även i hemmen, eventuellt med anlitan för sistnämnda syfte av medel för arbetslöshetens bekämpande.

*Social-
styrelsen.*

Socialstyrelsen erinrar om sitt ovanberörda år 1918 avgivna utlåtande och framhöll, att den nu föreliggande motionen syntes i allt väsentligt till sitt syfte överensstämma med den år 1918 väckta motionen, och att något förhållande, som skulle motivera ett frångående av den inställning statsmakterna redan intagit till spörsmålet, icke syntes socialstyrelsen hava inträtt.

*Pensions-
styrelsen.*

Under erinran om att den under tidigare år livligt omhuldade badseden under 1800-talet praktiskt upphört men åter fått visst stöd genom 1918 års riksdagsskrivelse framhåller pensionsstyrelsen badningens stora betydelse för förebyggande av invaliditet och höjande av folkhälsan. På grund av denna frågas stora ekonomiska vikt för folkpensioneringen hade styrelsen erhållit Kungl. Maj:ts tillstånd att i viss begränsad omfattning använda medel ur pensionsfonden för åtgärder av här ifrågavarande art. För närvarande hade sådana anslag lämnats till uppförandet av över 300 badstugor i olika delar av landet med sammanlagt c:a 760 000 kronor, varvid anslagen hänförde sig till anläggningar med en anskaffningskostnad i regel av 3 000—9 000 kronor pr styck samt med belopp motsvarande halva kostnaden, dock högst 2 000 kronor. Vederbörande kommun hade måst garantera anläggningens skötsel under minst 10 år, jämte fria bad åt skolbarn m. m. Badtypen vore i regel badstubad, dock förekomme även karbad. Styrelsen hänvisade till förhållandena i Finland, där praktiskt taget varje gård på landet ägde bad-

stu. Lämpligt organ för propaganda borde upprättas i form av någon förening. Styrelsen hänvisade till Svenska föreningen för folkbad och dess konsulentverksamhet, med vilken styrelsen etablerat samarbete. Denna förening hade erhållit lotterimedel, varmed grundats en s. k. folkbadsfond för lämnande av lån. Styrelsen, som fann hittills vidtagna åtgärder otillräckliga för det i motionen angivna syftet, tillstyrkte utredningen.

Svenska föreningen för folkbad instämde med pensionsstyrelsen och framhöll vikten av en tryggad ekonomisk grundval för badpropagandan. Arbetet härmed borde emellertid fortfarande inrikta sig på enskilt initiativ och anpassa byggnadsverksamheten efter befolkningens ökade förståelse för badfrågan. Ortsbefolkningens medverkan borde krävas genom garantier för vederbörande anläggnings skötsel.

Genom anslag från Svenska röda korset hade under senare tid tillkommit ett 50-tal badinrättningar, i flertalet fall förlagda till byar eller enstaka gårdar och av en i regel mindre typ än den genom pensionsstyrelsens be- Svenska Röda Korset.
medling byggda. Stark decentralisering förordas med hänsyn till vårt lands glea bebyggelse. Badfrågan borde tagas under övervägande vid ny- och ombyggnad av skolhus och mejerier. En billig, flyttbar badstu, avsedd att kringföras på lastbil, och betingande en ungefärlig anskaffningskostnad av 1 500 kronor vore under utprövning av föreningen. Närmast vore denna typ avsedd för propaganda. Då pensionsstyrelsen företrädesvis stöder grundandet av bad av större typ i samband med skolor, skulle flertalet av de badhusanläggningar, motionären huvudsakligen åsyftar, vara i behov av offentligt understöd i annan form. Föreningen ansåg, att motionens syfte borde tillmötesgå i så motto, att riksdagen beslutar att i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om utredning och förslag till statsunderstöd i enlighet med motionärens förslag men att anslagen tills vidare endast skulle avse anordnande av försöks- eller modellanläggningar på landsbygden av badinrättningar till ett begränsat antal. Dessa syntes böra lämpligt fördelas på olika trakter i syfte att därigenom bättre utrona och befordra befolkningens lust till bad samt tjäna som förebilder för nya liknande anläggningar i samma trakt.

Svenska gymnastikförbundet har bland nyare sociala arbetsuppgifter för den frivilliga gymnastiken upptagit badstupropaganda. Förbundet erinrar om den framgångsrika upplysningsverksamhet som bedrivits med Tärna folkhögskola som utgångspunkt och som redan resulterat i över 400 badsturer på senaste åren, huvudsakligen i Västmanland, därefter i Södermanland. Något statsunderstöd har denna verksamhet icke åtnjutit. Förbundet biträder avgjort synpunkten, att flera små badsturer äro att föredraga framför en enda större. Då i Sverige över 100 miljoner kronor årligen nedläggas på sjukvårdande verksamhet, borde något ägnas även denna uppgift till förekommande av ohälsa och arbetsoduglighet. Förbundet hemställer, Svenska gymnastikförbundet.

att vid eventuellt bifall till framställningen dess egen erfarenhet måtte utnyttjas.

Utskottet. För egen del får *utskottet* anföra följande:

Enligt uppgift i ett över motionen avgivet yttrande utgivas för närvarande i vårt land över etthundra miljoner kronor årligen för sjukvård. Kunde genom ökat bruk av bad ett successivt höjande av folkhälsan och motståndskraften i allmänhet mot sjukdom dessa kostnader för framtiden i någon mån nedbringas, vore således redan därmed mycket vunnet. Men härtill måste läggas värdet av den höjning av den allmänna kulturnivån hos befolkningen, som ett ökat intresse för och begagnande av renlighetsbad måste anses representera. Såsom i ett åberopat yttrande framhållits, leder ofta personlig renlighet till ökad förståelse för hygienens betydelse jämväl i övrigt.

Utskottet kan från denna utgångspunkt utan reservation ansluta sig till motionärens synpunkter på betydelsen av en allmänt omfattad badsed.

Visserligen har, såsom socialstyrelsen påpekat, en utredning från det allmännas sida av denna fråga verkstälts, men dels har den medfört endast obetydliga praktiska resultat, dels har under senare år ett alltmer stegrad intresse för kroppskulturens höjande och betydelse medfört större krav på effektiva åtgärder för folkhygienens förbättrande. Utskottet utgår därför liksom motionären från att ytterligare positiva åtgärder från det allmännas sida böra vidtagas, även om ekonomiska uppoffringar för ändamålet måste ske.

Huru dessa hjälpåtgärder närmare skola gestaltas för att med minsta kostnad lämna bästa resultat, kan givetvis icke angivas i detta sammanhang utan måste bli föremål för en närmare undersökning.

Utskottet vill blott här erinra om att flera riktlinjer redan angivits i de ovan refererade yttrandena, exempelvis pensionsstyrelsens, som tagit sikte på större bad i kombination med skolor, Svenska röda korsets och Svenska gymnastikförbundets, som avse anskaffande av små, rent av flyttbara anläggningar för att därigenom lättare vinna ökad publikanslutning. Ännu andra uppslag låta sig väl tänka för att främja syftet med motionen. En viss försiktighet med hänsyn till de framtida kostnaderna för ett större antal badinrättningar synes befogad.

Under framhållande av det behjärtansvärda syftet med föreliggande motion samt under åberopande av de skäl, som i de avgivna yttrandena och här ovan angivits, får utskottet hemställa,

att andra kammaren måtte för sin del med bifall till föreliggande motion, nr 80, besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om utredning och förslag i fråga om åtgärder

för beredande av ökade möjligheter till bad, särskilt för lantbefolkningen.

Stockholm den 22 mars 1935.

På utskottets vägnar:

ERNST ÅQVIST.

Närvarande: herrar *Åqvist, Pettersson i Dahl**, *Cruse, Hansson i Vännäsby, Hansson i Hönö, Eriksson i Sandby** och *Sefve*.

* Ej närvarande vid utlåtandets justering.

Bilaga A.

Till Riksdagens andra kammars andra tillfälliga utskott.

Kungl. Maj:t har anbefallt Medicinalstyrelsen att före den 15 mars 1935 avgiva och till Utskottet överlämna yttrande över en inom kammaren väckt motion, nr 80, angående åtgärder för anläggning av badinrättningar å landsbygden.

Med anledning härav får Medicinalstyrelsen anföra följande.

Från medlemmen av Medicinalstyrelsens vetenskapliga råd för vetenskapsgrenen hygien, professorn G. Wirgin, har Styrelsen efter anmodan mottagit yttrande den 4 mars 1935, vari, med uteslutande av ingressen, anföres.

»Hudens rening och vård genom lämpliga bad synes icke blott vara ett medel för höjande av det kroppsliga och andliga välbefinnandet och ägnade att förebygga sjukdomar, utan synes även i många fall, efter läkarens anvisningar, kunna bliva medel för lindring av vissa kroppsliga krämpor. Det föreliggande uppslaget att möjliggöra tillkomsten av nya badinrättningar på landsbygden synes mig därför vara att hälsa med glädje ur folkhälsans synpunkt. För kvinnliga badgäster och för äldre personer vore önskvärt att vid dylika inrättningar funnes åtminstone ett badkar och anordning för värmning av badvatten.

Erfarenheten visar emellertid att kostnaden för badanläggningar i regel icke kan amorteras och förräntas genom badavgifter, utan att bidrag för deras byggande erfordras från staten eller enskilda. Kunde någon lämplig utväg för finansieringen av nybyggnader för badinrättningar på landsbygden framgå genom utredning, synes en sådana vara ur hygienisk synpunkt synnerligen önskvärd.

Bad är en verksam faktor även för förbättrad bostadshygien. Kroppslig renhet brukar nämligen medföra ökat intresse för snygghet och hygien i bostaden, beträffande kläder, födoämnen o. a. Om därför statsmakterna, som intressera sig för förbättring av de mindre bemedlades bostadsförhållanden på landsbygden, möjligen beviljat anslag härför, borde medels ut-

gående ur samma anslag till anläggande av badinrättningar på landsbygden kunna anses stå i god överensstämmelse med detta anslags syfte.

Anläggande av badinrättningar på landsbygden skulle möjligen även något bidra till arbetslöshetens bekämpande. Jag föreställer mig att de villkor, under vilka staten bidragit med medel till byggande av idrottsplatser, skulle i mycket vara tillämpliga även på en eventuell subventionering av badhusanläggningar på landsbygden.

Motionen ifråga har antagligen remitterats även till pensionsstyrelsen och föreningen för folkbad, varför det här icke torde vara behövt söka lämna utredning om de åtgärder, som hittills vidtagits i vårt land på folkbadanläggandets område.

Som tillkomsten av en lämplig organisatorisk form för ordnande av finansieringen av badinrättningar på landsbygden synes mig vara av värde från hygienisk synpunkt, anser jag mig böra vördsamt föreslå, att Medicinalstyrelsen måtte tillstyrka den av motionären begärda utredningen.»

För egen del får Medicinalstyrelsen anföra följande.

Kroppens renhållning genom tvagning och bad är av utomordentligt stor betydelse icke allenast för hälsan utan även för kroppsligt och andligt välbefinnande. I vår nu gällande hälsovårdsstadga den 19 juni 1919 har föreskrifter om åtgärder för tillgodoseende av renhållningen i allmänhet givits en framskjuten plats såsom grundläggande för det allmänna hälsovårdsarbetet. Vad särskilt angår kroppens renhållning har 1 och 35 §§ i stadgan bland hälsovårdsnämnds allmänna åligganden införts uttryckliga bestämmelser om att nämnden skall verka för att tillgång beredes till varmbad och till bad i öppet vatten.

Medicinalstyrelsen har i sina årsberättelser för senare år lämnat redogörelse för de åtgärder, som härutinnan vidtagits, och framhållit, att intresset för bad i allmänhet synes vara i stigande. Såsom motionären framhåller har särskilt ifråga om landsbygden initiativ till förbättrande av badmöjligheterna utgått från pensionsstyrelsen, svenska föreningen för folkbad och jämväl svenska röda korset. Önskligt vore dock att även från det allmännas sida verksamma åtgärder vidtoges för beredande särskilt å landsbygden av lättare tillgång till bad under hela året. Motionären har därvid haft sin uppmärksamhet riktad på åtgärder för anläggande av badinrättningar. Medicinalstyrelsen kan emellertid icke underlåta att framhålla, att frågan om beredande av badmöjligheter jämväl i hemmen icke lämnas helt åsido.

Under åberopande av det ovan anförda får medicinalstyrelsen hemställa om bifall till motionen.

Stockholm den 14 mars 1935.

På Kungl. Medicinalstyrelsens vägnar:

MAGNUS HERRLIN.

B. Grapengiesser.

Bil. B.

Stockholm den 13 mars 1935.

Till Riksdagens andra kammarens andra tillfälliga utskott.

Genom beslut den 8 februari 1935 har Kungl. Maj:t på framställning av utskottet anbefallt socialstyrelsen avgiva och till utskottet överlämna yttrande över en inom riksdagens andra kammare väckt motion, nr 80, angående åtgärder för anläggning av badinrättningar å landsbygden ävensom att till socialdepartementet insända avskrift av yttrandet.

I anledning härav får styrelsen avgiva följande yttrande.

Redan år 1918 väcktes inom riksdagens första kammare en motion, nr 121, angående statens medverkan i fråga om åtgärder för inrättande av badanstalter i större befolkningscentra och å landsbygden m. m. Över denna motion avgav styrelsen till riksdagens första kammarens andra tillfälliga utskott anbefallt yttrande den 9 mars 1918, och vad styrelsen därvid anfört synes i huvudsak gälla även i fråga om den nu föreliggande motionen.

I sitt berörda yttrande framhöll styrelsen bl. a., att frågan om inrättande av erforderliga badanstalter måste i allt väsentligt anses vara ett kommunalt problem och att statens medverkan på området syntes böra inskränkas till en allmän ledning och tillsyn, däri inbegripet tillhandahållandet av erforderliga råd och upplysningar, uppgörandet av lämpliga normaltyper för badhusanläggningar o. s. v. Att för ändamålet påräkna direkta bidrag av statsmedel syntes styrelsen däremot icke kunna ifrågasättas annat än möjligen som en nödfallsutväg i särskilda undantagsfall samt i form av understöd för bedrivandet av upplysningsverksamhet om badets hygieniska betydelse m. m. Styrelsen uttalade även önskvärdheten av att en förening bildades med lokalorganisation i olika delar av landsorten och med syfte att främja intresset för bad hos alla samhällsklasser av vårt folk. Tilläventyrs kunde föreningen även tillhandagå med råd och upplysningar av varjehanda slag rörande badanstalts anläggning och skötsel.

Enligt riksdagens skrivelse till Kungl. Maj:t den 27 april 1918 i ämnet överensstämde riksdagens uppfattning i allt väsentligt med de i styrelsens berörda yttrande gjorda uttalanden. I likhet med socialstyrelsen ansåg sålunda riksdagen, att ordnandet av det kommunala badväsendet borde vara en kommunens och landstingets angelägenhet och att statens medverkan härutinnan huvudsakligen borde inriktas på upplysningsverksamhet samt inskränkas till att vara ledande och kontrollerande.

Såvitt socialstyrelsen har sig bekant, har sedermera icke heller bidrag av statsmedel lämnats för anläggning av badinrättningar, varom här är fråga. Däremot har sådant bidrag för upplysningsverksamhet, varom ovan talats, utgått till Svenska föreningen för folkbad (tidigare benämnd Föreningen för folkbad).

Den nu föreliggande motionen synes i allt väsentligt till sitt syfte överensstämma med den år 1918 väckta motionen, och några förhållanden, som skulle motivera ett frångående av den inställning statsmakterna redan intagit till spørsmålet, synas socialstyrelsen icke hava inträtt.

GUNNAR HUSS.

Theofil Andersson.

Socialstyrelsen med yttrande över en inom Riksdagens andra kammare väckt motion, nr 80, angående åtgärder för anläggning av badinrättningar å landsbygden.

Till Riksdagens andra kammarens andra tillfälliga utskott.

Genom skrivelse den 8 februari 1935 har Kungl. Maj:t anbefallt pensionsstyrelsen att avgiva och till andra kammarens andra tillfälliga utskott överlämna av utskottet begärt yttrande över en inom samma kammare väckt motion, nr 80, angående åtgärder för anläggning av badinrättningar å landsbygden. Med anledning härav får pensionsstyrelsen anföra följande.

Såsom i motionen framhålles hava omfattande åtgärder i vårt land vidtagits för hälsovårdens förbättrande, och stora kostnader och omfattande arbete hava därvid nedlagts till förebyggande av sjukdomar och till höjande av folkhälsan. Ej minst betydelsefull i detta hänseende har den energiska upplysningsverksamhet och propaganda varit, som strävat till att åstadkomma förståelse och intresse för värdet av personlig hygien och kroppskultur i dess olika former. Särskilt har idrotten bland det uppväxande släktet kommit att spela en stor roll till höjandet av det allmänna hälsotillståndet i landet, och vad beträffar badsedens återupplivande i vårt land hava även glädjande framsteg gjorts de senaste åren.

Svenska folket har en gång varit ett badande folk. Redan från 1400-talet och sedan hela tiden ända till långt fram på 1700-talet fanns nära nog överallt på svenska landsbygden i varje by och till och med vid varje gård en badstuga, vari folket badade, åtminstone en gång i veckan. Denna för folkets hälsa så utomordentligt betydelsefulla sed kom emellertid att så småningom försvinna och under 1800-talet upphörde i stort sett vanan att bada — bortsett från sommartiden i öppet vatten — i praktiskt taget hela landet.

Under slutet av 1800-talet började man dock vakna till insikt om vad denna tillbakagång i hygieniskt avseende betydde, och starka röster höjdes för vidtagande av åtgärder till badsedens återupplivande. Tiden var emellertid ännu icke mogen för handling. Först år 1918 blev på sätt och vis en direkt vändning till det bättre skönjbar. Vid 1918 års riksdag väcktes motioner i första kammaren av nuvarande kanslirådet G. H. von Koch och i andra kammaren av herr Albert Zander, i vilka motioner påyrkades utredning, huruvida och i vad mån åtgärder från statens sida kunde vidtagas för att å landsbygden och särskilt i större befolkningscentra få till stånd badanstalter. Riksdagen beslöt också att till Kungl. Maj:t avlåta skrivelse i sådant syfte, i vilken skrivelse uppskattningen av badens betydelse klart tillkännagives. Ehuru riksdagens skrivelse ännu ej lett till någon direkt åtgärd från statsmakternas sida, kan man dock säga att frågan genom nämnda riksdagsskrivelse och uttalandena i riksdagen i samband med dess tillkomst kommit in på rätt spår och så att säga fått officiell sanktion.

De senaste tio åren hava att uppvisa en kraftig och målmedveten utveckling på här ifrågavarande område. Styrelsen vill särskilt framhålla pensionsförsäkringens andel i denna utveckling. Genom tillkomsten av den svenska pensionsförsäkringen och dess ledande organ pensionsstyrelsen uppstod ett direkt intresse från denna verksamhets sida att vidtaga sådana åtgärder, som kunde tänkas verka till förebyggande av förtidig invaliditet och för höjande av folkhälsan. Det är för pensionsförsäkringen en ekonomiskt mycket viktig fråga att söka verka för sådana åtgärder, varigenom förtidig invaliditet kan förebyggas och därigenom kostnaderna för förtidspensioner minskas. Pensionsstyrelsen har därför hos Kungl. Maj:t utverkat tillstånd att inom vissa gränser få använda medel ur pensionsförsäkringsfonden för vidtagande

av åtgärder av här ifrågavarande art. Bland de ändamål, som styrelsen ansett sig böra kraftigast befrämja, har varit skapandet av mindre badanläggningar på landsbygden. Man har utgått ifrån att ett befrämjande av badseden skulle kunna få betydelse i kampen mot de sjukdomar, som, enligt vad erfarenheten visat, i främsta rummet äro att tillskriva förtidig invaliditet, nämligen tuberkulosen och måhända i än högre grad reumatismen, varförutom man räknat med att ett regelbundet badande skulle bidra till att i allmänhet stärka befolkningens hälsa och öka dess motståndskraft mot sjukdomar.

Början till denna understödjande verksamhet gjordes år 1922, då pensionsstyrelsen efter framställning av dåvarande landshövdingen i Göteborgs och Bohus län Oscar von Sydow lämnade ett bidrag av 12 000 kronor, avsedda att tillika med ett lika stort anslag från Nationalföreningen mot tuberkulos bestrida kostnaden för uppförande av sex badstugor inom nämnda län. Sedermera har denna verksamhet år från år alltmera utvecklats, så att i närvarande stund anslag från pensionsstyrelsen lämnats till uppförande av över 300 badstugor i olika delar av landet. Den sammanlagda anslagssumman för detta ändamål uppgår för närvarande till c:a 760 000 kronor.

Pensionsstyrelsen har i denna sin verksamhet inriktat sig på åstadkommandet av badanläggningar på landsbygden, ändamålsenligt anordnade för tillhandahållande av billiga folkbad samt skolbad. Pensionsstyrelsen har därvid inskränkt sig till mindre anläggningar med en anläggningskostnad i regel mellan 3 000 kronor och 9 000 kronor. I intet fall har bidrag lämnats, där anläggningskostnaden överstigit 15 000 kronor. Å andra sidan har styrelsen utgått ifrån att badanläggningar, som skola kunna erhålla understöd från styrelsen, icke få vara alltför små och obetydliga utan, med hänsyn till syftet att tjänstgöra som såväl folk- som skolbad, måste vara av viss storlek och dessutom något så när solida till sitt utförande.

Till vägledning för dem, som ämna söka bidrag från styrelsen till badanläggning, har styrelsen utfärdat »Bestämmelser angående bidrag från Kungl. Pensionsstyrelsen till mindre badanläggningar å landsbygden», varav ett exemplar här bifogas.

Pensionsstyrelsens bidrag lämnas för närvarande i regel till belopp, motsvarande hälften av kostnaden, dock högst 2 000 kronor per badanläggning. Som uttryckligt villkor för bidrag har uppställts, att vederbörande kommun ikläder sig ansvar för att badanläggningen under en tid av minst 10 år ej mindre vederbörligen underhålls än även under minst åtta månader varje år hålles tillgänglig för allmänheten mot billig avgift minst en dag i veckan för män och en dag i veckan för kvinnor (eller under samma dag viss tid för män och viss tid för kvinnor) samt att skolbarn, tillhörande badanläggningens verksamhetsområde, beredas fria skolbad i regel minst var fjortonde dag under pågående termin. Anläggningarna böra enligt styrelsens föreskrifter stå under förste provinsialläkarens i länet inspektion.

De anläggningar, som med bidrag från pensionsstyrelsen kommit till stånd, lämna i regel och framförallt tillgång till badstubad, men utom badstubadet förekommer oftast även karbad.

Såsom ovan nämnts fäster styrelsen vid sitt bidrag alltid det villkoret, att fria skolbad beredas. Detta tillmåter styrelsen stor vikt, då det på så sätt kan förväntas att barnen, som vänjas vid och erhålla lust för badande, bibehålla denna vana senare i livet, och förhoppning sålunda finnes att så småningom genomföra ett allmänt badbehov och badintresse. Genom fordran

på anordnandet av skolbad har styrelsen begränsat sina bidrag till badanläggningar å platser, där, förutom en något större samlad befolkning, även skolhus finnes. Styrelsen har emellertid icke förbisett, att för genomförandet av en allmän badsed det är ofrånkomligt att söka få till stånd smärre badanläggningar icke blott i byar och andra befolkningscentra utan även vid enstaka gårdar. För att badseden skall kunna spridas och genomsyra hela befolkningen, måste badmöjligheter givetvis finnas på ej alltför långt avstånd ifrån hemmet. Det ideal, som man bör sträva till, finnes förverkligat i vårt östra grannland Finland. Där finnas sedan långliga tider tillbaka badstugor ej blott i byar och samhällen utan vid varje bondgård och till och med vid varje torpstuga. Där utgöra de icke, såsom hos oss, blott minnen från en gången tid utan äro tvärtom alltjämt i flitigt bruk. Vilken ofantlig betydelse detta har för den finska befolkningens hälsa, arbetskraft och arbetsglädje vitsordas av alla, som närmare lärt känna förhållandena i Finland på detta område. Man har hoppats, att, sedan här hos oss intresset för och behovet av bad så småningom väckts till liv, framförallt genom allmänna skolbad, detta intresse sedan skall så småningom föra saken framåt allt närmare emot det ideal, som nyss nämnts.

Genom de åtgärder, som, enligt vad som nu nämnts, vidtagits från pensionsstyrelsens sida, har ett av de största hindren för åstadkommande av badanläggningar på landsbygden, nämligen det ekonomiska, i väsentlig grad undanröjts. Genom det bidrag, som lämnas från pensionsstyrelsen, har det visat sig vara jämförelsevis lätt att skapa de ekonomiska förutsättningarna för mindre badanläggningars tillkomst. De medel, som utöver pensionsstyrelsens bidrag erfordras, erhållas i regel på det sätt att enskilda intresserade på orten bilda andelsföreningar, därvid tecknade andelar likvideras antingen kontant eller i form av dagsverken, materialier o. s. v. Då det emellertid är ovisst om i framtiden såsom hittills bidrag från pensionsförsäkringsfonden kunna ställas till förfogande för ifrågavarande ändamål, synas även de ekonomiska förutsättningarna för åstadkommande av dylika badanläggningar komma att bliva mera ovissa.

Men det är icke nog att de ekonomiska förutsättningarna för tillkomsten av badanläggningar skapas. Det är också nödvändigt, att det finnes något organ eller någon institution, som kan bedriva upplysningsverksamhet och propaganda på ifrågavarande område samt lämna råd och anvisningar ej blott för badanläggningarnas uppförande utan även för deras drift och på detta sätt leda verksamheten från början in på sunda och riktiga banor. Behovet av ett dylikt organ framhölls redan av riksdagen i dess förutnämnda skrivelse av år 1918. Riksdagen förklarade sig nämligen instämma med socialstyrelsen, som i anledning av förutberörda motioner till 1918 års riksdag yttrade, att kännedomen om badets hygieniska betydelse icke vore tillräckligt spridd och att det behövdes en omfattande upplysningsverksamhet för att åstadkomma förbättring i detta avseende. Önskvärt vore därför, att en förening bildades med lokala organisationer i olika delar av landsorten och med syfte att främja intresset för bad hos alla samhällsklasser av vårt folk.

För förverkligandet av detta syfte bildades år 1921 Föreningen för folkbad, numera benämnd Svenska föreningen för folkbad. Föreningen har för det växande badintresset inom landet utgjort en fast punkt. Den utövar — bl. a. genom en särskild tidskrift — verksamhet för spridande av badpropaganda samt lämnar sakkunniga råd och upplysningar, då det gäller upp-

förande av badanläggningar eller då det gäller att skapa en ekonomisk och tillfredsställande drift. Föreningen har låtit utarbeta olika typer av ritningar jämte kostnadsberäkningar för mindre badanläggningar, vilka ritningar jämte arbetsbeskrivningar och kostnadsberäkningar till självkostnadspris tillhandahållas allmänheten. Föreningen insamlar vidare från olika håll uppgifter rörande verksamheten och vinner därigenom även rörande anläggningarnas skötsel en alltmer ökad erfarenhet, som sedermera kan komma badanläggningarna i landet till godo. Ju mer badverksamheten inom landet utvecklas, desto viktigare och mera omfattande bliva föreningens uppgifter. Föreningen söker även att få till stånd förbindelser med liknande institutioner i andra länder för att på detta sätt ytterligare rikta sin erfarenhet.

Mellan pensionsstyrelsen såsom bidragsgivande myndighet och Svenska föreningen för folkbad såsom sakkunnigt och rådgivande organ har etablerats ett samarbete, som tagit sig uttryck bl. a. däri, att styrelsen, innan bidrag beviljas, inhämtar yttrande från föreningens tekniske expert rörande ritningar m. m. till den planerade anläggningen. Även då det gäller bearbetning av de årsrapporter, som styrelsen fordrar från badanläggningarna, anlitas föreningens biträde.

Svenska föreningen för folkbad har av Kungl. Maj:t tilldelats lotterimedel till ett belopp av 100 000 kronor, vilket belopp avsatts till en lånefond för byggande av offentliga badanläggningar, den s. k. folkbadsfonden. Folkbadsfonden är avsedd att enligt av pensionsstyrelsen fastställda bestämmelser användas för utlånnande av lån till byggande av offentliga badanläggningar, företrädesvis å landsbygden. Fondens räntemedel skola, i den mån de ej tilläggas fondkapitalet eller enligt Kungl. Maj:ts medgivande tagas i anspråk för bestridande av förvaltningskostnader, användas som bidrag till uppförande av dylika badanläggningar. Ett tryckt exemplar av reglementet för folkbadsfonden bifogas. Om och i den mån medel ur pensionsförsäkringsfonden icke längre kunna ställas till förfogande för badanläggningar, torde en ökning av folkbadsfonden bliva av behovet påkallad.

Ovan har framhållits betydelsen av att söka få till stånd även smärre badanläggningar, avsedda för mindre byar och enstaka gårdar. Beträffande denna gren av badverksamheten har ett mycket omfattande och framgångsrikt arbete nedlagts särskilt inom Västmanlands län, där gymnastikdirektören vid Tärna folkhögskola J. Ottosson utfört ett synnerligen berömligt pionjärarbete. Även för dylika smärre badanläggningar tillhandahåller Svenska föreningen för folkbad ritningar, arbetsbeskrivningar och kostnadsberäkningar, varjämte, såsom ovan framhållits, bidrag till sådana anläggningar kunna, i mån av tillgång, erhållas från folkbadsfondens avkastning.

Bland dem, som verkat för badsedens befrämjande och utveckling i vårt land, må även nämnas Svenska Röda Korset.

Under återopande av vad ovan anförts och då hittills vidtagna åtgärder torde komma att visa sig otillräckliga för effektivt genomförande av det med motionen avsedda syftet, finner pensionsstyrelsen det vara önskvärt, att en utredning kommer till stånd i berörda avseende.

I ärendets handläggning har, förutom undertecknade, deltagit byråchefen Schager.

Stockholm den 14 mars 1935.

HUGO ELLIOT.

Carl Broberg.

Bestämmelser angående bidrag från Kungl. Pensionsstyrelsen till mindre badanläggningar å landsbyggen.

Ansökning om bidrag till dylik anläggning skall, ställd till Kungl. Pensionsstyrelsen, ingivas till vederbörande länsstyrelse, som med eget yttrande översänder ansökningen till Pensionsstyrelsen.

Ansökningen skall innehålla uppgifter om:

a) badanläggningens ägare;

Anm. Bidrag från Styrelsen utgår icke till enskild person, utan bör, där icke kommun eller redan befintlig förening tager frågan om hand, särskild förening därför bildas. Formulär till stadgar för dylik förening tillhandahålles kostnadsfritt från Pensionsstyrelsen.

b) var inom kommunen (by etc.) anläggningen skall uppföras, om den skall inrymmas i särskild byggnad eller i annan byggnad (skola etc.), ungefärlig befolkningssiffra för den trakt, anläggningen är avsedd att betjäna, samt om anläggningen med hänsyn till sin belägenhet lämpligen kan användas för skolbad, ungefärliga vägvståndet till närmaste skola och det ungefärliga antalet skolbarn, som kommer att betjänas av badanläggningen;

c) ägaren till den mark, å vilken anläggningen skall uppföras, och de villkor, på vilka marken får användas för ändamålet;

d) när anläggningen är avsedd att påbörjas och när den beräknas skola vara färdig;

e) till vilket sammanlagt belopp anläggningskostnaderna (obs! oberäknat ev. tomtkostnad) beräknas uppgå och huru medel för kostnadernas bestående utöver Styrelsens ev. bidrag äro avsedda att anskaffas, därvid bidrag i form av arbete eller materialier skola värderas efter ortens pris;

f) vilka möjligheter, som äro tillfinnandes eller planerade för erhållande av vatten till badanläggningen; samt

g) vilkas badmöjligheter, som förut stå befolkningen inom ifrågavarande ort till buds.

Ansökningen skall vidare åtföljas av:

h) i 2 exemplar *dels* specificerad kostnadsberäkning för badanläggningen, *dels* tydliga ritningar över badanläggningen och dess inredning och *dels* detaljerad arbetsbeskrivning med avseende på såväl byggnadens konstruktion som inredningens beskaffenhet (*därest anläggningen skall utföras i full överensstämmelse med någon av Svenska föreningens för folkbad badstugutyper, bör angivas efter vilken typ anläggningen skall utföras, och behöva i så fall icke ritningar och arbetsbeskrivning utan endast kostnadsberäkning bifogas*); samt

i) när badanläggningens ägare är en ekonomisk förening, stadgar för denna.

Såsom villkor för erhållande av bidrag gäller:

1) att badanläggningen med avseende på plan, inredning och byggnadskonstruktioner godkännes av Pensionsstyrelsen, varvid hänsyn i första rummet tages till såväl anläggningens ändamålsenlighet för tillhandahållande av billiga folkbad och skolbad i erforderlig utsträckning som dess förutsättningar för god hållbarhet samt låga underhålls- och driftkostnader;

2) att vederbörande kommun beslutat ansvara för att badanläggningen under en tid av minst tio år ej mindre vederbörligen underhållas än även under minst åtta månader varje år hålles tillgänglig för allmänheten mot billig avgift minst en dag i veckan för män och en dag i veckan för kvinnor (eller under samma dag viss tid för män och viss tid för kvinnor) samt att samtliga skolbarn, tillhörande badanläggningens verksamhetsområde, beredas *fria* bad i regel minst var fjortonde dag under pågående termin. Önskvärdt är dock, att barnen beredas bad en gång i veckan;

3) att kostnaderna utöver Styrelsens ev. bidrag täckas från annat håll, vare sig i form av kontanta bidrag eller lån för anläggningskostnadernas bestridande eller bidrag i form av arbete eller materialier, värderade efter ortens pris;

Anm. Bestyrkt protokollsutdrag rörande vederbörande kommuns beslut enligt punkt 2) härovan ävensom handlingar, utvisande anskaffandet av medel utöver Styrelsens bidrag enligt punkt 3) skola tillställas Styrelsen antingen i samband med ansökningen eller inom tid, som i Styrelsens ev. beslut om bidrag föreskrives.

4) att årligen till Pensionsstyrelsen inlämnas redogörelse för badanläggningens verksamhet med uppgift om antalet bad, som lämnats vid densamma under året m. m., enligt fastställda formulär, vilka kostnadsfritt tillhandahållas; samt

5) att badanläggningen ställes under förste provinsialläkarens i länet inspektion och att anläggningen i övrigt underkastas den kontroll, som kan komma att anordnas.

Såsom av det föregående framgår, bör badanläggning förläggas å sådan plats, att bad för skolbarn kunna beredas. Bidrag kan erhållas, även om badanläggning är inrymd i skolhus eller annan större byggnad, men givetvis fordras under alla förhållanden, att anläggningen är tillgänglig för allmänheten.

De anläggningar, till vilkas utförande bidrag från Pensionsstyrelsen kan erhållas, äro mindre sådana, innehållande anordningar för badstuvad, eventuellt även karbad m. m. Då, såsom ovan framhållits, badanläggningarna emellertid äro avsedda att tillgodose badbehovet såväl för allmänheten som för skolbarn, kan det givetvis här icke vara fråga om alltför små och obetydliga anläggningar. I regel draga de badanläggningar, till vilka bidrag erhålles från Pensionsstyrelsen, en anläggningskostnad, uppgående till mellan 3 000 och 9 000 kronor. I intet fall har bidrag lämnats till badanläggning, där den beräknade anläggningskostnaden överstigit 15 000 kronor. *Om och i den mån medel för här ifrågavarande ändamål finnas tillgängliga*, kan bidrag till dylika badanläggningars utförande erhållas från Styrelsen, och utgår bidraget i så fall i regel med hälften, dock högst 2 000 kronor, av kostnaderna för varje badanläggning. I kostnaderna inräknas icke tomtkostnad.

Sedan ovan under punkterna 2) och 3) omförmälda villkor blivit uppfyllda, utbetalas genom vederbörande länsstyrelse hälften av Styrelsens bidrag. Återstående hälft utbetalas, så snart länsstyrelsen mottagit av densamma godkänt intyg om badanläggningens slutbesiktning, utvisande att densamma är färdigbyggd enligt av Pensionsstyrelsen godkänd plan. (Pensionsstyrelsen bestrider icke någon del av ev. kostnader för slutbesiktning.)

För underlättande av slutbesiktningen översänder Pensionsstyrelsen till anslagssökanden de handlingar (kostnadsberäkning, ev. förefintlig ritning

och arbetsbeskrivning m. m.), med stöd av vilka Styrelsen fattat sitt beslut om bidrag. Dessa handlingar skola av sökanden tillhandahållas den person, som utses att förrätta slutbesiktningen.

Styrelsen vill understryka fördelarna av att vid uppförande av badanläggning någon av Svenska föreningens för folkbad badstugutyper kommer till användning. Därest badanläggningen skall anordnas inom annan fastighet, exempelvis skolhus, är önskvärt, att de bad- och byggnadstekniska anordningar, som förekomma i nämnda badstugutyper, i huvudsak komma till användning.

Formulär till ansökning om bidrag erhålles efter rekvisition kostnadsfritt från Pensionsstyrelsen.

Anm. Pensionsstyrelsen vill i detta sammanhang meddela, att lån för utförande av badanläggningar kan erhållas från Svenska föreningens för folkbad lånefond för byggande av offentliga badanläggningar (Folkbadsfonden). Räntan å dessa lån utgör för närvarande 3 %. Närmare upplysningar om villkoren för erhållande av dylika lån samt förslag till lämpliga typer för badanläggningar jämte råd och anvisningar i övrigt kunna erhållas från Svenska föreningen för folkbad, adress Stockholm 2.

Stockholm i mars 1934.

Kungl. Pensionsstyrelsen.

Bil. C: 3.

Reglemente

för Svenska föreningens för folkbad lånefond för byggande av offentliga badanläggningar (Folkbadsfonden).

§ 1.

Fondens uppgift och dess förvaltning.

1. Folkbadsfonden är avsedd att, enligt i det följande närmare angivna bestämmelser, användas för utlämnande av lån till byggande av offentliga badanläggningar, företrädesvis å landsbygden. Fondens räntemedel skola, i den mån de ej tilläggas fondkapitalet eller enligt Kungl. Maj:ts medgivande tagas i anspråk för bestridande av förvaltningskostnader, användas som bidrag till uppförande av dylika badanläggningar.

2. Fonden förvaltas av styrelsens för Svenska föreningen för folkbad verkställande utskott, här nedan kallat utskottet, som även beslutar angående fondmedlens placering och användning, under tillsyn av Kungl. Pensionsstyrelsen på sätt i detta mom. samt mom. 5 och 6 av denna paragraf även som i §§ 2 och 5 vidare omförmäles.

Utskottet är jämväl i denna sin förvaltning ansvarigt inför styrelsen för Svenska föreningen för folkbad.

Efter varje räkenskapsårs utgång har utskottet att överlämna berättelse över sin verksamhet under samma år såväl till föreningens styrelse som till Pensionsstyrelsen.

Utskottets räkenskaper och protokoll angående fondens förvaltning skola på begäran hållas tillgängliga för Pensionsstyrelsen, som ock äger, närhelst den så finner lämpligt, låta inventera fondens värdehandlingar och övriga tillgångar.

3. Föreningens kassaförvaltare, som tillika är medlem av utskottet, ansvarar inför detta för medlens uppbärande och förvarande, verkställer utskottets beslut i fråga om penningmedlens handhavande och utlämnande samt sköter fondens bokföring. Utskottets ordförande fungerar såsom kassakontrollant. Utanordningar av penningmedel underskrivas av ordföranden och kassaförvaltaren gemensamt; dock må vid förhinder för ordföranden denne vid utanordning ersättas av person, som utskottet i hans ställe utser.

4. Föreningens sekreterare, som tillika är medlem av utskottet, granskar inkomna ansökningar om lån och bidrag i byggnads- och badtekniskt hänseende samt överlämnar därefter ärendena till utskottets ordförande, som granskar desamma ur juridisk och administrativ synpunkt och sedermera föredrager desamma i utskottet.

5. Revision av fondens räkenskaper äger årligen rum vid samma tid som revisionen av föreningens räkenskaper och verkställs förutom av föreningens två revisorer av en av Pensionsstyrelsen utsedd revisor.

6. Fondens tillgångar skola, i den mån de icke äro utlånade för det i mom. 1 avsedda ändamålet, vara placerade i obligationer, utfärdade av svenska staten, Sveriges allmänna hypoteksbank eller konungariket Sveriges stadshypotekskassa eller eljest göras räntebärande på sätt, som av Pensionsstyrelsen efter framställning från utskottet blivit godkänt.

§ 2.

Beslut om beviljande av lån ur fonden och därmed förenade lånevillkor samt om användning av räntemedlen skola underställas Pensionsstyrelsen för godkännande.

§ 3.

Bestämmelser för utlämnande av lån.

För utlämnande av lån skola i regel följande bestämmelser tillämpas.

a) Lån utlämnas antingen direkt till kommuner eller ock till föreningar eller enskilda mot garanti av kommun.

b) Lånebeloppet får i regel icke överstiga femtio procent av den av utskottet godkända byggnadskostnaden (eventuell tomtkostnad oberäknad).

c) Lånen utlämnas för en lånetid av högst tio år samt förräntas och amorteras enligt av utskottet fastställd amorteringsplan. Amorteringsfrihet kan medgivas för de två första åren, i vilket fall lånet skall slutamorteras under återstående del av lånetiden.

d) Av lånebeloppet utbetalas hälften, så snart förslaget till lånets utlämnande godkänts av Pensionsstyrelsen och utskottet mottagit i behörig ordning undertecknad skuldförbindelse jämte övriga för lånets utlämnande erforderliga handlingar. Återstående hälft utbetalas, så snart utskottet mottagit av utskottet godkänt intyg om badanläggningens färdigbyggande och slutbesiktning. Skulle anläggning icke vara färdig senast före ingången av det kalenderår, som infaller närmast efter det ett år förflutit från den tidpunkt, då första hälften av lånet utlämnats, äger utskottet besluta, att redan utlämnade lånemedel skola omedelbart återbetalas.

e) Lånetiden börjar löpa först sedan lånet i sin helhet utlämnats, och räknas från och med närmast efterföljande helårs- eller halvårsskifte. Fastställd ränta skall emellertid utgå å utbetalda lånemedel från den tidpunkt, då första hälften av lånet utlämnats.

§ 4.

Ansökning om lån och med långivning förbundna villkor.

1. Ansökning om lån ur fonden för byggande av badanläggning ingives till utskottet och skall innehålla, förutom uppgifter å lånebelopp, lånetid och kostnaderna för badanläggningen, jämväl uppgifter om:

a) badanläggningens (blivande) ägare (kommun, ekonomisk förening), dess läge inom kommunen, om för anläggningen skall uppföras särskild byggnad eller den skall inrymmas i annan byggnad (skola etc.), ungefärlig befolkningssiffra för den trakt, som anläggningen är avsedd att betjäna och om den med hänsyn till sin belägenhet lämpligen kan användas för skolbad (ungefärliga vägavståndet till närmaste skola och ungefärligt antal skolbarn, som kommer att betjänas av badanläggningen),

b) ägaren till den mark, å vilken anläggningen skall uppföras, och de villkor, på vilka marken får användas för ändamålet,

c) tidpunkt, när anläggningen är avsedd att påbörjas och när den beräknas vara färdig,

d) huru medel för kostnadernas bestridande antingen hava anskaffats eller äro avsedda att anskaffas (kontanta bidrag, bidrag i form av arbete eller materialier, värderade efter ortens pris, lån från annat håll o. s. v.),

e) vilka möjligheter, som äro tillfinnandes eller planerade för erhållande av vatten till badanläggningen,

f) vilka badmöjligheter, som förut stå befolkningen inom ifrågavarande ort till buds.

Ansökning skall vidare åtföljas av:

g) i 2 exemplar *dels* tydliga ritningar över badanläggningen och dess inredning, *dels* detaljerad arbetsbeskrivning med avseende på såväl byggnadens konstruktion som inredningens beskaffenhet och *dels* specificerad kostnadsberäkning. (Därest anläggningen skall utföras i full överensstämmelse med någon av Svenska föreningens för folkbad badstugutyper, bör angivas vilken typ, som är avsedd att ifrågakomma, och behöva i så fall icke ritningar och arbetsbeskrivning utan endast kostnadsberäkning bifogas.),

h) bestyrkt protokollsutdrag, utvisande att vederbörande kommun beslutat att antingen själv upptaga lånet eller gå i borgen för detsamma, jämte länsstyrelsens bevis, att beslutet vunnit lag kraft, samt — i den mån sådant enligt kommunalförfattningarna påkallas — bestyrkt avskrift av Kungl. Maj:ts beslut om fastställelse av kommunens ifrågavarande beslut,

i) bestyrkt och av lagakraftbevis åtföljt protokollsutdrag, utvisande att vederbörande kommun beslutat ansvara för att badanläggningen under en tid av minst tio år ej mindre vederbörligen underhålles än även under minst åtta månader varje år hålles tillgänglig för allmänheten mot billig avgift minst en dag i veckan för män och en dag i veckan för kvinnor (eller under samma dag viss tid för män och viss tid för kvinnor) samt att samtliga skolbarn, tillhörande badanläggningens verksamhetsområde, beredas fria bad i regel minst var fjortonde dag under pågående termin. (Önskvärt är dock, att barnen beredas bad en gång i veckan.)

2. Såsom villkor för lån ur fonden skall i övrigt, därest icke i det särskilda fallet annorledes av utskottet beslutas, gälla:

a) att badanläggningen med avseende på plan, inredning och byggnadskonstruktioner godkännes av utskottet, varvid hänsyn i första rummet tages till såväl anläggningens ändamålsenlighet för tillhandahållande av billiga folkbad och skolbad i erforderlig utsträckning som dess förutsättningar för god hållbarhet samt låga underhålls- och driftkostnader;

b) att badanläggningens styrelse årligen till utskottet inlämnar redogörelse för badanläggningens verksamhet med uppgift om antalet bad, som lämnats vid densamma under året m. m., allt enligt Svenska föreningens för folkbad formulär, som kostnadsfritt tillhandahållas;

c) att badanläggningen ställes under förste provinsialläkarens i länet inspektion och att anläggningen i övrigt underkastas den kontroll, som genom Svenska föreningens för folkbad försorg kan komma att anordnas.

§ 5.

Regler för användning av fondens räntemedel.

1. Fondens ränteavkastning må användas såsom bidrag (utan återbetalningsskyldighet) till uppförande av sådana badanläggningar, som i § 1 här ovan omförmälas.

2. Därest någon del av ränteavkastningen under ett år icke tages i anspråk, kan beloppet, under förutsättning av Pensionsstyrelsens medgivande, antingen reserveras till ett följande år för att användas för ovanberörda ändamål eller tilläggas fondkapitalet.

3. Ansökning om bidrag till badanläggnings uppförande ingives till utskottet och skall innehålla i tillämpliga delar samma uppgifter och åtföljas av samma handlingar, som enligt § 4 mom. 1 här ovan skola åtfölja ansökning om lån ur fonden.

4. Såsom villkor för bidrag från fonden skola, därest icke i det särskilda fallet annorledes av utskottet beslutas, gälla samma villkor, som enligt § 4 mom. 2 här ovan äro uppställda för lån ur fonden.

Detta reglemente är fastställt enligt beslut av Kungl. Pensionsstyrelsen den 27 januari 1932 och den 12 juni 1934.

Bil. D.

Till Riksdagens andra kammars andra tillfälliga utskott.

Med anledning av remiss till Svenska föreningen för folkbad av motionen nr 80 av herr Elmroth angående åtgärder för anläggning av badinrättningar å landsbygden får sagda föreningens styrelses verkställande utskott härmed äran anföra följande.

Då verkställande utskottet haft sig bekant, att ärendet även varit remitterat till kungl. pensionsstyrelsen, har utskottet ansett sig böra avvakta möjligheten att få del av denna styrelses svar, innan dess eget svar avfattades. Sedan nu innehållet i kungl. pensionsstyrelsens svarsskrivelse är av oss känt, synes det oss, att därutöver för det närvarande föga är från vår förening's

sida att tillägga. Enär denna föreliggande motionen syftar till att åstadkomma utredning och förslag genom Kungl. Maj:t. synes det nämligen i frågans nuvarande läge icke påkallas ett närmare ingående på, huru den fråga skall kunna tänkas lösas, som motionären uppställt.

Utskottet finner sig emellertid böra understryka den stora betydelsen av dels det initiativ, som riksdagen redan tagit i badfrågan och för vilket i pensionsstyrelsens skrivelse redogöres, dels den ekonomiskt stödjande verksamhet, som bedrivits i första rummet från pensionsstyrelsens sida. men även från Svenska Röda Korsets, husmodersföreningars och J. U. F.-föreningars sida samt med hjälp från fonder, sådana som rotehållarnas besparingsfond i Västmanland och den av Svenska föreningen för folkbad förvaltade folkbadsfonden, till vilken sistnämnda medel lämnats av Kungl. Maj:t från lotterimedel.

Icke desto mindre står likväl en institution, som Svenska föreningen för folkbad, för vars tillkomst och uppgifter ävenledes redogöres i kungl. pensionsstyrelsens skrivelse, inför en synnerligen brydsam situation, då den efter över 13 års arbete för upparbetande av intresse för bad och för badmöjligheters åstadkommande finner detta intresse börja gro och tillväxa. Det visar sig påtagligt, att ytterligare stödjande åtgärder erfordras, för att det hittills utförda arbetet icke skall komma att icke blott hejdas utan måhända röna en ogynnsam motverkan därigenom, att å ena sidan nödig kontroll över badbyggnadsrörelsens utveckling icke kan åstadkommas och å andra sidan för det mer och mer ökade antalet inströmmande förfrågningar om råd och upplysningar icke kan beredas erforderligt skyndsamt besvarande. Härvidlag synes en tryggare ekonomisk grundval än hittills sålunda vara av behovet påkallad.

Med hänsyn till att målet är »bad åt alla», såsom vår förenings hävdvunna valspråk lyder, är det arbete, som hittills utförts för badfrågans lösende i vårt land, endast en ringa begynnelse. Ökat arbete och vidgad verksamhet är därför ur alla synpunkter önskvärt på badfrågornas område. Detta arbete bör emellertid helt visst fortfarande såsom hittills taga sikte till det enskilda initiativet och icke framtinga byggnadsverksamhet hastigare, än förståelsen för badens betydelse kan genomtränga befolkningen. Bidrag för badanläggningarnas åstadkommande böra därför endast komma i fråga, i den mån såväl intresserad direkt medverkan lämnas från ortsbefolknings sida, helst utan skattemedels anlåtande, som tillfredsställande garantier ställas för ett långvarigt, gott handhavande av anläggningarna.

I enlighet med vad sålunda anförts får verkställande utskottet å Svenska föreningens för folkbad vägnar på det livligaste instämman i kungl. pensionsstyrelsens uttalande om önskvärdheten av, att en utredning i det av motionären angivna syftet må komma till stånd.

Stockholm, den 18 mars 1935.

För Styrelsens för Svenska föreningen för folkbad Verkställande Utskott.

CARL BROBERG.

Nils Fröman.

Bil. E.

Till Riksdagens andra kammarens andra tillfälliga utskott.

I skrivelse av den 7. februari har Riksdagens andra kammarens andra tillfälliga utskott till överstyrelsen för Svenska Röda Korset översänt motion nr 80 av herr Elmroth i ändamål att giva överstyrelsen tillfälle att till utskottet avgiva yttrande beträffande nämnda motion.

Överstyrelsen får med anledning härav äran anföra och meddela följande.

I Svenska Röda Korsets arbetsprogram ingår som en viktig gren arbete för folkhälsans förbättrande. Med full uppskattning — förutom av särskilt bastubadets speciella hälso nytta — av den personliga renligheten såsom en av hälsans viktigaste förutsättningar har Svenska Röda Korsets distrikts- och kretsstyrelser i enlighet med Röda Korsets allmänna arbetsprogram under det senaste årtiondet genom propaganda men framför allt genom talrika initiativ och betydande anslag åstadkommit ett ej ringa antal enkla och billiga, i allmänhet små badinrättningar på landsbygden, av vilka flertalet äro förlagda till byar och jämförliga gårdssammanslutningar. Den 1. januari 1934 funnos sålunda inom 20 av Svenska Röda Korsets 23 distrikt (län) nära ett 50-tal av Röda Korset helt eller delvis upprättade varmbadhus eller blott bastubad.

Givetvis måste badstugorna på vår landsbygd såsom folkbad förläggas så, att de badande icke få för lång väg till badstugan, ty eljest blir frekvensen säkerligen ringa eller ingen. Med de långa avstånd, som i allmänhet förekomma mellan bebyggelserna på vår landsbygd, måste därför badinrättningarna, såsom också motionären avser, *starkt decentraliseras*. Detta medför behov av ett jämförelsevis stort antal badinrättningar, och detta återigen gör åstadkommandet av billiga anläggningar till en ytterst viktig faktor beträffande badfrågans lösning i vårt land.

Enligt överstyrelsens uppfattning och erfarenhet torde det mål, efter vilket man här hör sträva, vara:

a) att större befolkningscentra på landsbygden, municipal- och stations-samhällen, uppmanas och förhjälpas att *själva*, d. v. s. i allmänhet med egna medel ordna en badinrättning för samhällets eget behov, som regel även utrustad med karbad;

b) att i trakter med någorlunda tät bebyggelse mindre badinrättningar vid större gårdssammanslutningar (byar) — snarare än vid »större gårdar» enligt motionen — samt vid större arbetsplatser anordnas för att tillgodose behovet för dessa jämte omnejd, med karbad om så utan avsevärd kostnadsökning låter sig göra;

c) att i trakter med särskilt gles bebyggelse såsom inom vissa delar av Norrland enskilda gårdar eller gårdskomplex om möjligt erhålla en »gårdsbastu» av allra enklaste slag.

Propaganda genom tal och broschyrer betyder jämförelsevis föga, om ej befolkningen samtidigt gives tillfälle att inom räckhåll och till överkomligt pris följa däri givna råd att utnyttja badets stora hälsovärde.

Vad den viktiga frågan om *skolbad på landet* beträffar, torde denna kunna lösas antingen — såsom beträffande större folkskolor — särskilt för skolans räkning eller också gemensamt med någon av de under a) och b) ovan nämnda alternativa lösningarna. I samband med om- och tillbyggnad av äldre skolhus samt vid anläggande av mejerier har Röda Korset sökt även

fästa vederbörandes uppmärksamhet på möjligheten att samtidigt ordna skolbadsfrågan.

Svenska Röda Korset understöder numera icke kommuners och särskilda sammanslutningars badanläggningar utan löser *själv* sina badfrågor, så att de bliva och förbliva Röda Korsanstalter om än gärna med bidrag av pensionsstyrelsen eller kommunen eller bådadera.

Just i dagarna har Svenska Röda Korset igångsatt provning av en enkel, billig och trevlig bastutyp, vilken snabbt (på 20 à 30 minuter) kan uppvärmas och såväl betr. anläggnings- som driftskostnader ställer sig synnerligen billig. Både ångvärmen och uppvärmningen av avklädningsrummet och tvgningsvattnet åstadkommas genom en enda värmekälla — en kraftig blåslampa för fotogen av Primustyp. Bastumur erfordras ej för denna bastu, vilket bidrager till att förbilliga anläggningskostnaden. Den f. n. under provning varande bastun, utförd enligt denna princip, är t. v. avsedd för propagandaändamål och därför så anordnad, att den lätt kan nedtagas och uppsättas. Den är hopsatt av lämmar bestående av på regler spikad hård masonit, vilka hopfogas med skruvbultar. Hela bastun kan transporteras på en ordinär lastbil. Anskaffningskostnaden för en dylik flyttbar bastu är f. n. omkring 1 500 kronor. Skall anläggningen göras permanent tillkommer kostnad för grund och golv m. m. men torde i alla fall bli jämförelsevis billig. I bastun ifråga kunna på en gång sex vuxna eller omkring dubbelt så många barn bada.

Förutom billig anskaffningskostnad räknar överstyrelsen även med att uppvärmningskostnaderna skola komma att i fortsättningen ställa sig lika billiga som de första proven givit vid handen eller omkring 8 öre pr person efter beräkning av sex badande pr timme.

En given fördel, i synnerhet för landsbygdens vidkommande, är den snabba uppvärmningen. Bad kunna därigenom anordnas när det passar under loppet av hela veckan och behöva ej, såsom med äldre bastutyper är nödvändigt, koncentreras i en sammanhängande följd, vilket bl. a. torde få en gynnsam inverkan på badfrekvensen på landsbygden.

Proven med bastun ifråga äro avsedda att pågå till och med september månad detta år.

Överstyrelsen har tillåtit sig att i det föregående och som utgångspunkt för sitt yttrande om motionen först i korthet redogöra för Svenska Röda Korsets på egen erfarenhet grundade uppfattning i folkbadfrågan och även för vår egen verksamhet beträffande denna viktiga uppgift på vårt arbetsprogram.

I motionärens uppfattning, att ordnandet av badmöjligheter även på landsbygden utan gensägelse är ett framträdande samhällsintresse, som bör av det allmänna understödjas och förtjänar att utredas, däri kan överstyrelsen till fullo instämma.

Frågan blir då, under vilka förutsättningar och i vilken utsträckning detta understöd bör och kan ske, och varpå alltså utredningen främst bör inriktas.

Om överstyrelsen fattat motionens syfte rätt, skulle densamma avse att för vissa »större gårdar» och arbetsplatser med statsbidrag ordna badmöjligheter, av vilka dock även den närmaste omnejdens befolkning på vissa villkor kunde få begagna sig. De badanläggningar, som härvid huvudsakligen kunna tänkas komma ifråga, torde bliva enkla bastuanläggningar i allmänhet tyvärr utan karbad och dusch med hänsyn till den här svårösta vattentillförselfrågan men av en stabilare och anspråksfullare typ än

den s. k. »gårdsbastun». Pensionsstyrelsen lämnar redan nu ekonomiskt bidrag till upprättande av mindre badanläggningar på landsbygden av större typ än »gårdsbastun», men dessa skola enligt bestämmelserna vara så belägna, att de kunna samtidigt fylla behovet av skolbad. På grund härav torde sannolikt endast få badanläggningar av den kategori, motionen avser, kunna åstadkommas genom de möjligheter, som beredas genom understöd från pensionsstyrelsen. Det stora flertalet anläggningar av denna kategori skulle således erfordra statsunderstöd enligt motionen.

Hur viktigt samhällsintresse ordnandet av denna del av badfrågan än är, måste dock tillses, att därvid de ekonomiska uppoffringar, som erfordras för realiserande av önskemålen, stå i proportion till vad som kan ernås. — Det torde därför vara skäl att här framgå med en viss försiktighet, vilket även betingas av den relativt ringa erfarenhet man ännu har om lantbefolkningens värdesättande av bastubadet.

Överstyrelsen får på grund av ovanstående som sin mening framhålla, att motionärens goda och behjärtansvärda syfte torde böra tillmötesgå i så måtto, att riksdagen beslutar att i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om utredning och förslag till statsunderstöd enligt motionärens förslag men att statsbidragen t. v. endast avse anordnande av försöks- och modellanläggningar på landsbygden av badinrättningar till ett begränsat antal. Dessa synas böra lämpligt fördelas bland län och trakter med olika förutsättningar för badfrågans ordnande och avsedda att på samma gång uttröna och befordra befolkningens lust till bad samt att tjäna som förebilder för nya liknande anläggningar i samma trakt.

Stockholm den 14. mars 1935.

Överstyrelsen för Svenska Röda Korset.

CARL.

E. Stjernstedt.

Bil. F.

Till Riksdagens andra kammarens andra tillfälliga utskott.

Svenska Gymnastikförbundet får härmed framföra sitt värdsamma tack för att förbundet genom remiss av den 7. 2. 1935 beretts tillfälle att avgiva nedanstående yttrande över motion nr 80 i Andra kammaren avgiven av riksdagsman A. E. Elmroth.

Svenska Gymnastikförbundet har under senare år målmedvetet sökt utvidga sin verksamhet till ett folkhygieniskt uppfostringsarbete enligt stora linjer. Med utgångspunkt från motionsgymnastikens uppgift att bereda individerna i alltjämt ökat antal tillfälle till deltagande i sunda allsidigt rekreerande kroppsövningar, anpassade efter deltagarnas kön, ålder och fysiska förutsättningar i övrigt, har den frivilliga gymnastikrörelsen efter hand upptagit sådana arbetsformer som gymnastikläger för barn, propaganda för byggande av bastur, semesterläger för industriarbetare o. dyl. Som framgår av till denna skrivelse fogade årsböcker från Riksföreningen för gymnastikens främjande har härtill på sista tid även kommit propaganda för ska-

pande av sunda levnadsvanor i allmänhet och för ändamålsenlig sammansättning av födan i enlighet med näringsfysiologiens nyare rön.

För vinnande av närmare anknytning för dessa syften hos de breda lagren av svenska folket har förbundet under de senaste 5 åren öppnat ett intimt, organiserat samarbete med de folkliga kulturrörelserna i vårt land. På förbundets initiativ har sålunda organiserat samarbete etablerats med bl. a. följande organisationer: Arbetarnas Bildningsförbund (A. B. F.), Jordbrukare Ungdomens Förbund (J. U. F.), Kyrkliga Bildningsförbundet och nykterhetsrörelsen (I. O. G. T., N. T. O. och Blå bandet). Detta samarbete har avsett att få gymnastikens positiva hälsovårdsarbete upptaget på dessa rörelserns arbetsprogram som komplement till resp. rörelserns huvuduppgift. Det har redan nått en sådan omfattning, att under 5 år över 1 000 gymnastikinstruktörer utbildats inom dessa rörelser för att inom resp. lokalavdelningar leda motionsgymnastik för medlemmarna.

Bland dessa nyare sociala arbetsuppgifter, som den frivilliga gymnastiken upptagit på sitt arbetsprogram, har bastupropagandan på senare år tillvunnit sig ett högst betydande intresse. Gymnastikförbundet kunde under sin praktiska verksamhet icke undgå att med beklämning konstatera, hur ofattligt lågt den personliga renligheten står inom vida befolkningslager i vårt land. Vad arbetet för höjande av den personliga renligheten betyder för individens allmänna hälsotillstånd och därmed för folkhälsan har på ett utomordentligt klarläggande sätt framhållits av professor Israel Holmgren (se Gymnastikfrämjandets årsbok 1934, sid. 161).

Svenska Gymnastikförbundet har haft förmånen att inom sin styrelse äga en person, som mer än någon annan i vårt land ägnat denna fråga tid, krafter och arbete, nämligen gymnastikdirektören Jan Ottosson, Tärna. När förbundet därför för några år sedan upptog propagandaarbetet för bad och bastubyggande, utsågs han till förbundets bastukonsulent, och det är under hans ledning detta arbete sedan bedrivits, och det är tack vare hans flammande entusiasm för uppgiften och hans egenskap av verklig folk-talare, som resultaten av Gymnastikförbundets bastupropaganda blivit så betydande och glädjande. Över 400 bastur ha på de sista åren tack vare denna propaganda sett dagens ljus.

Då förbundet icke för denna verksamhet haft statsmedel att tillgå, har verksamheten måst finansieras genom av förbundet för detta ändamål hop-tiggda medel samt genom förbundets distriktsorganisationer. Det är därför dess mer anmärkningsvärt, att resultaten — trots dessa ringa resurser — blivit så omfattande.

Propagandaarbetet har lagts så, att resp. gymnastikdistrikt, som önskat propaganda för bastubad i samarbete med bastukonsulenten, ordnat en propagandaturne inom ett avgränsat område. Denna turné har oftast ordnats tillsammans med en ortstidning, som välvilligt och effektivt gjort reklam för föredragen och även i övrigt bistått vid arrangemangen. På varje av turnén berörd ort har föredrag hållits av bastukonsulenten, varefter en kommitté för byggande av bastu bildats i socknen. Effektiviteten av denna propaganda belyses bäst av resultatet av en propagandaturne i Västmanland hösten 1932, vilken 1 år senare resulterade i 61 nybyggda bastur i de av turnén berörda orterna (se härom Gymnastikfrämjandets årsbok 1934, sid. 165).

Genom dessa av Gymnastikförbundet organiserade propagandaturneer synes ådagalagt, att den svenska allmänheten nu verkligen kan intresseras för att själv taga initiativ till ordnande av sin badfråga — om allmänheten

blott blir väckt och entusiasmerad för saken på ett sådant sätt som bastukonsulenten visat sig mäktig. Vidare synes klart att Gymnastikförbundet genom sin nu över hela landet utbyggda organisation med 21 distriktsorganisationer och lokalorganisationer på 900 orter har särskilda förutsättningar för att effektivt och för relativt små kostnader organisera en i stora linjer upplagd propaganda för bad och bastubygge.

Svårigheten hittills har ju varit den, att förbundets bastupropaganda icke kunnat stimulera de intresserade med att ställa några anslag i utsikt som bidrag till byggnadskostnaderna. Om — såsom motionären antyder möjligheten av — statsbidrag skulle kunna erhållas för bastubygge, skulle givetvis resultaten av en dylik propaganda mångdubblas.

I samband härmed bör erinras om, att Gymnastikförbundet vid sin propaganda följt den principen, att det är för åstadkommande av regelbundna badvanor hos befolkningen bättre med flera små bastur i en socken än en central dylik. Det är enligt förbundets nu fleråriga erfarenhet styrkt, att avståndet från bostaden till bastun bör vara så litet som möjligt för att skapa regelbundna badvanor. Om man i en socken i stället för en central större socken-bastu till en kostnad av 3 000 kronor bygger 3 st. bybastur till en kostnad av 1 000 kronor pr st., så skall man finna att badfrekvenssiffran i de 3 smärre basturna tillsammans blir betydligt högre än för den centrala sockenbastun med samma byggnadskostnad.

Tyvärr har denna av förbundet praktiserade princip för bastubyggandet icke accepterats av Föreningen för folkbad och Pensionsstyrelsen, vilka bevilja vissa anslag som bidrag till bastubygge men anse att dessa anslag i första hand böra beviljas för större bastubyggen till en kostnad för minst 3 000 kr. Gymnastikförbundet har emellertid nu en så omfattande erfarenhet att bygga på, att förbundet — för den händelse statsmakterna skulle vara intresserade för att genom anslag i någon form stödja byggande av bastubad — anser att byggande av by- eller gårdsbastur bör kunna erhålla anslag enligt samma grunder som större sockenbastur.

Gymnastikförbundet planerar f. ö. ett nytt uppslag i sin bastupropaganda. Södermanland är jämte Västmanland det av förbundets bastupropaganda bäst genomarbetade landskapet. Längst har man, betr. bastubygge, härvid nått i Mellösa socken, där man hittills uppfört icke mindre än 14 bastur (se härom Gymnastikfrämjandets årsbok 1935. sid. 192 o. följ.). Svenska Gymnastikförbundet, Södermanlands Gymnastikförbund och Mellösa kommun ha i dagarna beslutat inbjuda 1 à 2 representanter för var och en av Södermanlands 88 landskommuner att delta i Sveriges första bastudag. Det skulle i hög grad glädja Gymnastikförbundet, om utskottet genom någon representant hade tillfälle att hedra denna bastudag med sin närvaro och därvid taga del av denna praktiska uppläggnings av bastuarbetet.

Av ovanstående orientering torde framgå, att Svenska Gymnastikförbundet med synnerlig tillfredsställelse hälsar det initiativ, som motionären här tagit. I Sverige nedlägges f. n. över 100 miljoner kronor årligen för botande av sjukdom under det att förhållandevis blygsamma belopp ägnas åt förebyggande åtgärder på folkhälsans område. Här är ett sådant område, där man genom förebyggande åtgärder har möjlighet att positivt påverka folkhälsan. Svenska Gymnastikförbundet har med hjälp av de blygsamma belopp förbundet härför från enskilt håll lyckats anskaffa och med utnyttjande av sina organisatoriska resurser sökt göra en insats på även detta område. Svenska Gymnastikförbundet tillåter sig här giva uttryck åt den

livliga förhoppningen att riksdagen måtte beakta de av motionären anförda synpunkterna i denna för hela vår folkhälsa så betydelsefulla fråga.

Med stöd av ovanstående och med hänvisning till ämnet berörande artiklar, som ingå i Gymnastikfrämjandets årsböcker 1934 och 1935, vilka biläggas denna skrivelse, får alltså Svenska Gymnastikförbundet hos utskottet hemställa,

att utskottet måtte, med anledning av motion nr 80 i andra kammaren av herr Elmroth, föreslå riksdagen att besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om utredning och förslag ang. statliga åtgärder för främjande av byggandet av bastur på landsbygden,

att utskottet måtte — för den händelse detta utskottets förslag vinner riksdagens bifall — föreslå riksdagen att i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att vid den utredning, som riksdagen i berörda fråga hemställer om, hänsyn måtte tagas till de erfarenheter, som Svenska Gymnastikförbundet genom omfattande arbete vunnit på detta område och vilka av Gymnastikförbundet kunna ställas till utredningens förfogande.

Stockholm den 13 mars 1935.

För Svenska Gymnastikförbundet.

Agne Holmström.

Generalsekreterare.

P. S. Samtidigt anhåller förbundet vördsamt få hänvisa till följande artiklar rörande bastufrågan i bilagda årsböcker.

Riksföreningens för gymnastikens främjande årsbok 1934.

Provinsiälläkare Georg Hallbäck: Hudvård som hälsofaktor för landsbygdens folk (sid. 153).

Gymnastikdirektör Jan Ottosson: 300 bastur uppbyggda på Sveriges landsbygd under 8 år. Med en inledning av redaktören (sid. 161).

Riksföreningens för gymnastikens främjande årsbok 1935.

Gymnastikdirektör Agne Holmström: Effektiv bastupropaganda. Mellösa socken i Södermanland har nu byggt 14 bastur (sid. 191).

Gymnastikdirektör Jan Ottosson: Propagandaarbetet för folkbad på Sveriges landsbygd (sid. 201).